

самих підприємств в сфері інновацій повинна бути ґрунтована на міжгалузевому технологічному обміні та венчурному інвестуванні в нові прогресивні розробки. В частині, основою такого інвестування в Україні повинні стати технопарки.

Список літератури: 1. Грозная В.В. Повышение конкурентоспособности Украины як условие сотрудничества с ЕС // Актуальные проблемы экономики, 2008, 11(29): с. 130-141. 2. Белорусов А., Вовченко В. Перспективы развития мирового рынка высоких технологий. // Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2002, 2: с. d 45-47. <http://www.cenunst.bsu.by/journal> 3. Гончар А. Коммерциализация украинского интеллекта. // Деловой вестник, 2003, 3: с. 4. 4. Климович Л. «Новая экономика» как тенденция развития мирового хозяйства. Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2002, 1: с. d 18-21. <http://www.cenunst.bsu.by/journal> 5. Княжанский В. Продаётся «украинская идея». Без венчурного капитала инноваций не будет. // Деловой вестник, 2003, 9: с. 2.

Надійшла до редколегії 21. 09.2013

Конкурентоспособность украинских предприятий на внешнем рынке / Мищенко В. А., Мозенков О. В., Чжан Лу // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 50(1023). – С. 121–126. – Бібліогр.: 5 назв.

УДК 685.034

У статті поданий аналіз конкурентних позицій українських підприємств на світовому ринку, наведені основні аспекти інноваційної політики держави, що спрямована на підтримку впровадження досягнень НТП на підприємствах України.

Ключові слова: конкурентні позиції, інноваційна політика держави.

The article analyzes competitive position of Ukrainian enterprises in the world market, gives main aspects of state innovation policy aimed at support of application of scientific and technological progress achievements at Ukrainian enterprises.

Keywords: competitive position, innovative government policies.

УДК 631.151.2

А. О. НАУМЕНКО, канд. техн. наук, доц., ХНТУСГ ім. П. Василенка, Харків;

І. В. НАУМЕНКО, аспірант, ХНТУСГ ім. П. Василенка, Харків.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглядаються теоретико-методологічні аспекти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Розкрита сутність поняття інтенсифікації виробництва та її значення в розвитку виробництва аграрної продукції. Проаналізовано основні напрями інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах. Обґрунтовано необхідність єдності інтенсифікації та інноваційних механізмів розвитку аграрного виробництва.

Ключові слова: інтенсифікація, інтенсивність, ресурсозбереження, інновації, інноваційний розвиток, науково-технічний прогрес.

Вступ. Для сільського господарства України немає іншого шляху у вирішенні питання національної продовольчої безпеки, як здійснення послідовної інтенсифікації всіх його галузей, ефективного використання

матеріально-фінансових засобів і праці, наявних у суспільній і особистому користуванні продуктивних земель, поголів'я худоби, птиці і т.д.

Особливо гостро в сільському господарстві стоїть проблема інтенсифікації в сучасних умовах, коли потрібно ліквідувати різкий спад у виробництві зерна, кормів, м'яса, молока, скорочення поголів'я худоби і головне забезпечити зростання його продуктивності. Вихід зі сформованого стану – прискорення темпів і обсягів нарощування настільки потрібної суспільству продукції, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільського господарства і всього агропромислового комплексу.

Так як сучасний стан економіки нашої держави потребує інтенсифікації діяльності, за допомогою якого відбулося б не лише економічне зростання, але й фундаментальне оновлення економіки, зміни якості її науково-технологічного рівня. Все це зумовлює потребу в розумінні сутності інтенсифікації виробництва та необхідності подальшого розвитку теоретичних і методологічних основ фундаментальних категорій, пов'язаних з інтенсифікацією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтенсифікація виробництва є однією з досліджуваних проблем економічної теорії. Не дивлячись на очевидні досягнення у вивченні багатьох аспектів інтенсифікації в цілому та інтенсифікації виробництва зокрема, питання пов'язані з цим процесом залишаються актуальними. Підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу та дослідженню економічних, організаційних, технологічних, екологічних, соціальних аспектів інтенсифікації агропромислового виробництва присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний внесок в розробку концептуальних положень проблеми зробили українські економісти-аграрники: В. Андрійчук, Ю. Мельник, П. Гайдуцький, О. Гудзинський, В. Горкавий, П. Макаренко, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Юрчишин та інші. Основна частина авторів зводить економічне зростання до збільшення обсягів виробництва і забезпечення його стабільності, що не в повній мірі відповідає змісту інтенсифікації.

Метою статті є дослідження та аналіз існуючих підходів щодо визначення інтенсифікації виробництва, узагальнення найбільш прийнятних понять для сучасних умов розвитку аграрної економіки.

Матеріали досліджень. Головний напрямок економічного зростання – інтенсифікація виробництва, яка представляє собою комплексний, багатофакторний процес застосування ефективних і екологічно безпечних засобів та технологій, заснованих на досягненнях науково-технічного прогресу, інноваційних розробках, використанні більш досконалих форм організації і оплати праці, управління та ефективних ринкових відносин [4].

В умовах ринкової економіки конкурентоспроможними можуть бути лише ті підприємства, які досягають високого рівня ефективності виробництва. В сільському господарстві, як і в інших галузях народного господарства, ця проблема може бути вирішена завдяки переходу на інтенсивний тип розвитку економіки.

З економічної точки зору, збільшувати обсяг виробництва валової продукції і прибутку з гектара сільськогосподарських угідь можна нарощуванням до оптимального розміру авансованого капіталу і поліпшенням ефективності його використання. Можливе також різне поєднання цих двох факторів. Тому виправдано інтенсивність трактувати з урахуванням не лише розміру авансованого капіталу, а й досягнутих результатів виробництва, насамперед виходу валової продукції як матеріальної основи формування кінцевого показника ефективності – прибутку.

Таким чином, під інтенсивністю розуміють концентрацію до оптимального рівня авансованого капіталу на гектар земельних угідь, що забезпечує випереджаюче збільшення виробництва продукції з цієї площі і підвищення ефективності використання вкладених ресурсів. Завдання полягає в тому, щоб визначити ступінь впливу авансованого капіталу й ефективності його використання на приріст валової продукції. Значення результатів такого аналізу важко переоцінити, оскільки йдеться про визначення економічного типу розвитку підприємства (типу відтворення). Економічний тип розвитку – це поняття, що відображає певне динамічне співвідношення між зміною в часі величини авансованого капіталу й обсягу виробництва валової продукції [1].

Залежно від ступеня впливу кожного з названих факторів на приріст валової продукції розрізняють такі економічні типи розвитку підприємств: інтенсивний, екстенсивний, зрівноважений, переважно-інтенсивний (інтенсивно-екстенсивний) і переважно екстенсивний (екстенсивно-інтенсивний).

Якщо приріст продукції підприємство одержує лише завдяки підвищенню ефективності використання авансованого капіталу, то в ньому сформувався інтенсивний тип розвитку як найефективніший серед інших названих типів відтворення. Більше того, з насиченням ресурсів до оптимального рівня – це єдино можливий тип розвитку, якому розумної альтернативи немає. При високому рівні розвитку продуктивних сил і впровадженні досягнень науково-технічного прогресу у виробництво можлива така модифікація цього типу розвитку, за якої збільшення виробництва продукції і підвищення прибутковості досягаються при зменшенні розміру авансованого капіталу на одиницю земельної площі.

Екстенсивний тип розвитку має місце тоді, коли підприємства отримують приріст продукції лише за рахунок приросту ресурсів. За недостатній

забезпеченості господарства ресурсами найчастіше спостерігається переплетіння інтенсивного й екстенсивного типів відтворення.

Економічна сутність інтенсифікації виробництва привертала й продовжує привертати увагу багатьох дослідників. У витоків наукового вивчення процесу інтенсифікації виробництва стояли класики політичної економії: Д. Рікардо, А. Сміт, К. Маркс та інші вчені-економісти. Їхні наукові здобутки є базовими для визначення напрямів підвищення інтенсифікації виробництва.

Вперше послідовне вчення про інтенсифікацію сільського господарства було створене К. Марксом. На основі досліджень змін, які відбувалися в сільському господарстві в результаті прикладання капіталу до незмінної площі землі, він дав класичне визначення інтенсифікації: «В економічному значенні під інтенсивною культурою розуміють не що інше, як концентрацію капіталу на одній і тій же земельній площі замість розподілу його між земельними ділянками, які розміщені одна біля одної».

В основі сучасної української методології визначення економічної ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва лежать праці таких науковців, як В.Я.Амбросов, В. Андрійчук, В.І.Бойко, О.А.Бугуцький, П.І.Гайдуцький, М.Я.Дем'яненко, С.І.Дем'яненко, Ю.С.Коваленко, І.І.Лукінов, В. Мертенс, В. Мацибора, В.Я.Месель-Веселяк, П.Т.Саблук, В. Уланчук, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин. Завдяки дослідженням названих учених були узагальнені та вдосконалені підходи до інтенсифікації як до інноваційного шляху розвитку аграрного сектору.

Процес інтенсифікації як соціально-економічне явище має багатофакторний характер і тому потребує системного підходу до його дослідження й виявлення комплексного впливу сукупності чинників на обсяги та ефективність аграрного виробництва.

Напрями забезпечення інтенсивного типу розвитку аграрних підприємств розглядаються як напрями інтенсифікації виробництва в сільському господарстві.

Поняття інтенсивності й інтенсифікації мають різний економічний зміст. Інтенсивність характеризує якісний і кількісний стан виробництва. Інтенсифікація – це багатогранний процес формування інтенсивного типу розвитку шляхом комплексної механізації та автоматизації виробництва, його хімізації й електрифікації, впровадження енерго- водо- і ресурсозберігаючих технологій та біотехнологій, меліорації землі, вдосконалення організації праці та матеріального стимулювання, поглиблення спеціалізації виробництва і досягнення його раціональної концентрації [1, с. 522] (рис. 1).

Усі фактори інтенсифікації залежно від походження та ролі у цьому процесі об'єднуються в окремі групи. Серед них важливе місце посідають природні ресурси, використання яких залишається поки що на низькому рівні й досягає в

середньому не більше 5-10%. Решта 90-95% наявних природних ресурсів практично безповоротно втрачається для людини. При цьому більша частина таких втрат є джерелом забруднення води, атмосферного басейну і ґрунт [2].

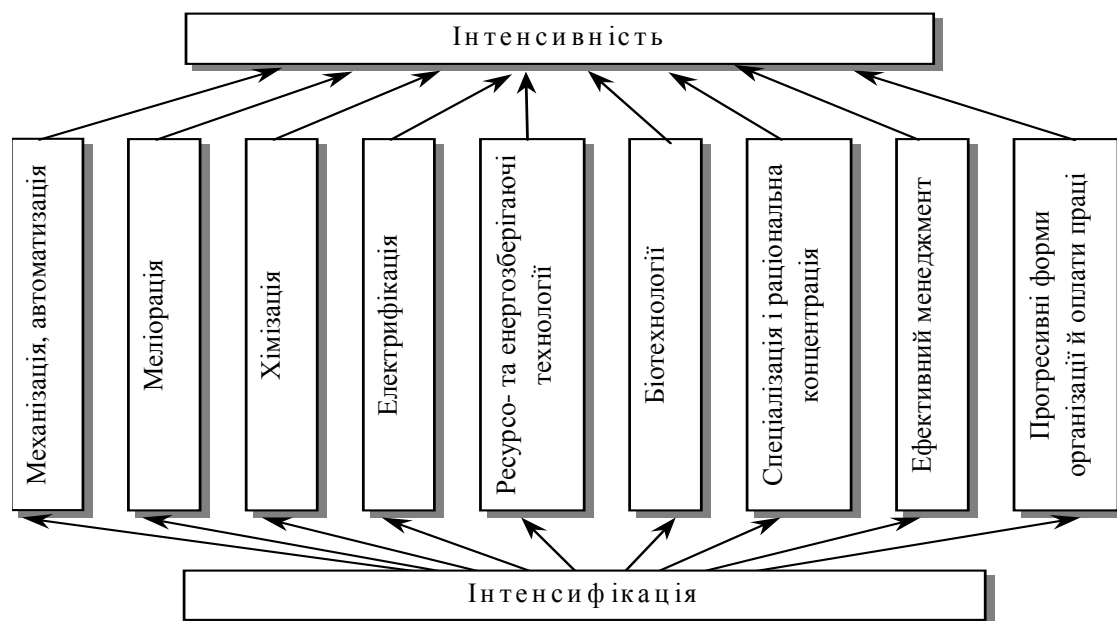

Рис. 1. – Напрями інтенсифікації сільськогосподарського виробництва

При інтенсифікації виробництва слід брати до уваги її двоїстий характер. Майже кожний напрям інтенсифікації, насамперед механізація й автоматизація, хімізація і меліорація, крім позитивного, справляє негативний вплив на агроекологічну систему, особливо за їх необґрунтованого використання. Цей негативний вплив проявляється в погіршенні кругообігу органічних речовин, руйнуванні родючості ґрунту, зменшенні в ньому гумусу і підвищенні щільності, нагромадженні нітратів, нітритів і залишків пестицидів у сільськогосподарській продукції, зменшенні біологічної активності рослин і тварин, зниженні їх стійкості до різних хвороб, порушенні біологічної рівноваги і водного балансу тощо. Якщо взяти все це до уваги стає очевидним, наскільки може негативно відбитися на здоров'ї людей і тривалості їх життя не продумана і не виважена інтенсифікація виробництва [1].

До найважливіших, найактивніших факторів інтенсифікації аграрного виробництва, як відомо, належать технічні засоби, застосування яких, як правило знаходяться у тісному взаємозв'язку з використанням природних факторів.

Чинники інтенсифікації аграрного виробництва мають два різновекторні завдання – одне полягає у скороченні затрат праці на одиницю продукції, а друге – у досягненні оптимальних умов зовнішнього середовища для забезпечення необхідних вимог вирощування сільськогосподарських культур.

Основним обмежувальним засобом широкого використання техногенних факторів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є недостатність енергоресурсів і матеріально-технічної бази для їх застосування. Тому важливого значення набуває комплексне використання техногенних і природних факторів.

Вважаємо, що під інтенсивністю сільськогосподарського виробництва слід розуміти комплекс організаційно-економічних, технологічних, технічних та екологічних заходів, що базуються на передових досягненнях науково-технічного прогресу, спрямованих на формування напруженості та посиленої діяльності сільськогосподарського виробництва через концентрацію до оптимального рівня авансованого капіталу на гектар земельних угідь, що забезпечує випереджальне збільшення виробництва продукції з цієї площі й підвищення ефективності використання вкладених ресурсів.

На нашу думку, інтенсифікація сільського господарства – це складний соціально-економічний та екологічний процес формування інтенсивного типу економічного розвитку на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу через використання інвестиційних і неінвестиційних чинників. Очевидно, що співвідношення між зазначеними чинниками буде різне в окремо взятих господарствах і залежатиме від рівня розвитку останніх (рис. 2).

Рис. 2. – Сутність і чинники інтенсифікації [11, с.7].

Питання методології та методики визначення показників інтенсифікації сільського господарства, окремих підприємств і галузей, особливо у пореформений період, залишаються відкритими. І все-таки серед учених-економістів немає спільної думки щодо визначення показників рівня інтенсивності, результативності й ефективності інтенсифікації. Пропоновані показники заслуговують на увагу, але їх недоліком є відсутність системи, що дозволяє дати комплексну, всебічну оцінку рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва.

Ми узагальнили результати наукових розробок учених економістів-аграрників і погоджуємося із визначенням системи показників матеріально-речової і результативної складових інтенсивності та економічної ефективності інтенсифікації [1;3;8]. В основу класифікації покладено вартісні основні й додаткові, а також натуральні показники. Отож, чим вищі показники матеріально-речової складової інтенсивності, за однакових інших умов, тим вищих результатів досягають аграрні підприємства, і навпаки, але за умови, що ці показники не перевищують оптимального рівня.

Результати досліджень. Проблему інтенсифікації в умовах пореформеного періоду розвитку економіки можна вирішувати лише на засадах всебічного відпрацювання системності. На нашу думку, інтенсифікацію доцільно аналізувати в три етапи з використанням відповідних показників (перший – визначення рівня інтенсивності, другий – результат інтенсифікації, третій – економічна ефективність інтенсифікації).

У межах виділених трьох етапів можна аналізувати інтенсифікацію у двох напрямках: за сукупними вкладеннями в динаміці і за додатковими вкладеннями за низку років. У першому разі матимемо картину процесу інтенсифікації та її результативності, у другому – аналіз зводиться до визначення ефективності додаткових вкладень [1; 2].

Оскільки сільське господарство складається з двох комплексів галузей виробництва (рослинництво і тваринництво), де виробляється великий обсяг розмаїтих видів продукції, показники рівня інтенсивності, результативності й ефективності інтенсифікації необхідно досліджувати на таких рівнях побудови як сільськогосподарське підприємство, рослинництво, тваринництво та окремі їх галузі.

Інтенсифікація аграрного виробництва має багатофакторний характер свого розвитку і тому вимагає комплексного, системного підходу до його дослідження – з точки зору теоретичного обґрунтування складових інтенсифікації та інноваційного розвитку [3].

На сучасному етапі всі аспекти економічного зростання аграрного сектору економіки тісно пов'язані з науково-технічним прогресом (НТП), що ґрунтується

на пізнанні природи і суспільства, застосуванні законів їх розвитку у виробництві.

НТП – це складне і багатогранне поняття, зміст якого можна визначити як постійний процес створення нових і вдосконалення існуючих знарядь і предметів праці, технологій виробництва, його організації й управління з метою досягнення більшого економічного і соціального ефекту [1].

В агропромисловому комплексі НТП здійснюється за технічним, технологічним, агрохімічним, біологічним і організаційно-економічним напрямками. Кожний з них охоплює широке коло конкретних проблем, розробка яких відкриває перед підприємствами широкі можливості для подальшого вдосконалення виробництва, збільшення обсягу продажу товарів вищої якості й одержання більших прибутків. Так, науково-технічний прогрес у сфері матеріально-технічної бази аграрного виробництва передбачає подальшу розробку теорії машин, автоматів і автоматизованих систем, комп'ютеризацію агропромислового виробництва, створення нових і вдосконалення існуючих систем машин для виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції тощо, а технологічний – розробку ресурсо-, водо- та енергозберігаючих технологій, теорії і методів програмування врожаїв сільськогосподарських культур і продуктивності тварин на основі нових технологічних рішень.

Особливого значення на сучасному етапі набуває організаційно-економічний напрям інноваційного розвитку аграрних підприємств. Так, першочерговою задачею є створення і впровадження в підприємствах принципово нового внутрішньогосподарського економічного механізму, який зацікавлює би найманих працівників в ефективній праці, в досягненні високих результатів господарювання окремими виробничими підрозділами і підприємством у цілому.

У сучасних умовах господарювання метою інноваційної політики у сфері матеріально-технічного оновлення аграрного виробництва є впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств. Інноваційна політика регламентує складну систему науково-технічної, маркетингової, управлінської, виробничої й економічної діяльності. Вона виражає відношення керівництва до інноваційної діяльності підприємств, визначає її напрямки, мету, функції і форми діяльності.

Інструментом реалізації інноваційної політики є існуючий на кожному галузевому ринку агропромислового виробництва продуктово-ринковий портфель, що сприяє досягненню певних значень основних показників виробничо-господарської діяльності на основі якісно нових, інноваційних елементів матеріально-технічного забезпечення.

Задачі і функції складових інноваційної політики досить різні внаслідок існуючих розбіжностей інтересів структурно-галузевих складових

агропромислового виробництва. Склад задач і функцій елементів інноваційної політики у галузях агропромислового виробництва полягають у:

- розробці інноваційної політики кожної галузі агропромислового виробництва;
- моніторингу ситуації, що сформувалася на ринку;
- здійсненні всеохоплюючого контролю за цільовим використанням інноваційних фінансових ресурсів;
- створенні механізмів реалізації інноваційної політики;
- аналізі ефективності реалізації інноваційної політики.

Результатом реалізації науково-технічної політики у сфері агропромислового виробництва може стати прорив на пріоритетних напрямках, особливо у стратегічних для економіки України, бюджетонаповнюючих галузях, подолання технологічного відставання від провідних країн світу і побудова партнерських відносин з ними. Отже, ще однією важливою складовою інноваційного розвитку може стати державна система забезпечення і підтримки реалізації пріоритетів, від фундаментальних розробок, до участі у виробництві конкурентоспроможної продукції.

Висновок. Розвиток інтенсифікації аграрного виробництва має бути спрямований на комплексне вирішення техніко-технологічного переозброєння сільськогосподарських підприємств із врахуванням економічного, соціального та технологічно-інноваційного факторів, що при оптимальному поєднанні забезпечать високий рівень результативності та конкурентоспроможності виробництва агропромислового комплексу в цілому.

Список літератури: 1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. – Підручк. – 2-е вид., доп. і перероблене. / В.Г. Андрійчук. – К.:КНЕУ, 2002. – 624 с. 2. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, П.Н. Особа // Економіка АПК. – 2009. – №6 (174). – С.18-25. 3. Безуглий М.Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України. / Безуглий М.Д., Присяжнюк М.В. – К.: Аграр. наука, 2012. – 48 с. 4. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку / М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 17-20. 5. Гацура Я.Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі / Я.Т. Гацура. // Економіка АПК. – 2001. – № 9. – С. 65-70. 6. Дергач І.В. Економічна сутність та напрями розвитку інтенсифікації аграрного виробництва / І.В. Дергач // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 61-63. 7. Кириленко І.Г. Напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С.68-72. 8. Макаренко П.М. Показники оцінки економічної стійкості аграрних підприємств / П.М. Макаренко, Л.О.Чіп // АгроСвіт. – 2008. – № 24. – С. 34-37. 9. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8-14. 10. Олійник В.О. Необхідність та умови розширеного відтворення в сільському господарстві України / В.О. Олійник // Економіка АПК. – 2005. – № 4. – С. 31-35. 11. Особа Н.П. Інтенсифікація виробництва в сільськогосподарських підприємствах.: автореф. дис. канд. екон. наук / Н.П.Особа – Львів: ЛНАУ, 2008. – 20 с. 12. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні. / П.Т. Саблук. Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 3-16.

Надійшла редакції 15.10.2013

УДК 631.151.2

Економічна сутність, особливості та напрями інтенсифікації в аграрних підприємствах / Науменко А. О., Науменко І. В. // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 50(1023). – С. 126–135. – Бібліогр.: 12 назв.

В статті розглядаються теоретико – методологічні аспекти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Розкрито сутність поняття інтенсифікації виробництва і значення в розвитку виробництва аграрної продукції. Проаналізовані основні напрями інтенсифікації виробництва в аграрних підприємствах. Обоснована необхідність єдності інтенсифікації і інноваційних механізмів розвитку аграрного виробництва.

Ключевые слова: інтенсифікація, інтенсивність, ресурсозбереження, інновації, інноваційне розвиток, науко – технічний прогрес.

The article examines the theoretical and methodological aspects of intensification of farming. The essence of the concept of intensification and its importance in the development of agricultural production. The basic directions of intensification of production in agricultural enterprises. The necessity of the unity of intensification and innovative mechanisms for development of agricultural production.

Keywords: intensification, intensity, resource conservation, innovation, development of innovation, scientific and technological progress.

УДК 658.3:658.8.027

Т. В. ОМЕЛЯНЕНКО, аспірант, НТУ «ХПІ»

ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИНАМИ З КЛІЄНТАМИ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття торкається дискусійної проблематики визначення поняття «стратегія управління взаємовідносинами з клієнтами енергопостачальних підприємств». Уточнено поняття «управління взаємовідносинами», обґрунтований стратегічний рівень управління взаємовідносинами з клієнтами енергопостачальних підприємств.

Ключові слова: стратегія, управління, взаємовідносини, клієнти, енергопостачальне підприємство.

Постановка проблеми. Процес поглиблення реформ ринку електроенергії, направлений на впровадження моделі ринку двосторонніх договорів з балансуєчим ринком, ставить принципово нові завдання перед обласними енергопостачальними підприємствами (далі – ОЕП). Клієнтська база розцінюється як основний нематеріальний актив ОЕП. При формуванні стратегії управління взаємовідносинами з клієнтами енергопостачальних підприємств в першу чергу потребує уточнення поняття «стратегія управління взаємовідносинами з клієнтами енергопостачальних підприємств». У науковій літературі відсутній єдиний підхід до поняття «управління взаємовідносинами». Разом з тим поняття «управління взаємовідносинами» має бути адаптоване до специфіки електроенергетики України в період її реформування та з урахуванням перспектив розвитку галузі.

Аналіз літератури. Поняття «управління взаємовідносинами» досліджувалось зарубіжними вченими, серед яких слід виділити Л. Беррі, К. Грьонрооса, Е. Гумессона, М. Хейкера. Заслужують уваги надбання